

Seleucia

Sayı XIV - 2024

Olba Kazısı Serisi

Seleucia XIV

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsayınlanı, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren TR Dizin Ulakbim'de ve 2021'den itibaren Erih Plus'ta taranmaktadır.

<http://www.seleuciadergisi.com>

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yeğül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)
Yavuz Yeğün

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Koroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Mehmet Tekocak
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yeğül
Prof. Dr. Ayşe Fatma Erol
Doç. Dr. Erkan Alkaç
Doç. Dr. Sabri Arıcı
Doç. Dr. Fiğen Çevirici Coşkun
Doç. Dr. Merih Erek
Doç. Dr. Kasım Oyarçın
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Doç. Dr. Yavuz Yeğün
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Vujadin Ivanisevic
Dr. Murat Özyıldırım

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: XIV
Yıl: 2024

ISSN: 2148-4120
ISBN: 978-625-6925-52-6

Yazışma Adresi

Dr. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33343 Mersin - Türkiye.
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E-posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Yayının Adı: Seleucia (Dergi)

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

Yayın Şekli: Yıllık - Türkçe ve İngilizce.

Yayın Sahibi: Bilgin Kültür Sanat Org. Yay. Bas.
Dağ. Paz. Gıd. İnş. San ve Tic. Ltd. Şti. adına
Engin Devrez

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Engin Devrez

Yayının İdare Adresi: Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 64/13, Karadeniz İşhanı 3. Kat
Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67
Sertifika no: 20193
www.bilginyayinevi.com
E - posta: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Dijital Baskı Merkezi (Osman Sami Solak)
İvedikköy Mh. 1492. Cd. Yenimahalle / AN-
KARA
Tel: 0533 577 6514
Matbaa Sertifika No: 70810

Teknik Düzenleme

Arş. Gör. Burak Erdem

Dağıtım

Selanik 2 Cad. 64/13, Karadeniz İşhanı 3. Kat
Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı XIV | Mayıs 2024

A Comment on the Two Mold-Blown Glass Vessels from Anatolia: Christian Affiliations in Roman Imperial Glass
Anadolu Buluntusu Kalıba Üfleme İki Cam Vazo Konusunda Bir Yorum: Roma İmparatorluk Dönemi Camcılığında Hristiyanlıkla İlgili Çağrışımlar
Emel Erten – Güven Sevencan
11

Isaura Territoriumu'ndan Yeni Bir Yazıt
A New Inscription From Isaura's Territorium
Osman Doğanay - Murat Aydaş
23

2017-2019 Lebedos Yüzey Araştırmalarında Ele Geçen Siyah Firnisli Attika Seramikleri
Attic Black-Glazed Pottery from Lebedos Discovered During Archaeological Surveys from 2017 to 2019
Figen Çevirici-Coşkun
31

Ahlat Müzesi'nden Bir Grup Urartu Eseri
A Group of Urartian Artifacts from Ahlat Museum
Bilcan Gökçe - Mikail Ercek - İlhan Kılıç
65

Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Herakleia Pontika Amphora Buluntuları
Heracleia Pontica Amphorae from Sinop Balatlar Church Excavations
Gülseren Kan Şahin – Ebru Batmaz
85

Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında Avanos ve Çevresi: Geç Hellenistik Dönemden Geç Antik Çağ'a
Avanos and its Environs in the Light of Recent Archaeological Research: From the Late Hellenistic Period to Late Antiquity
Handan Yıldızhan
119

Trade Relations of Tarsus in the Light of Amphora Finds: From Roman Imperial Period to Late Antiquity
Amphoralar Işığında Tarsus'un Ticari İlişkileri: Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağlar
Erkan Alkaç
149

British Museum'da Bulunan Phryg Başlıklı ve Yaşmaklı Bir Büst
The Bust with Phrygian Cap and Yashmak in the British Museum
Meral Hakman
167

Eminler Höyük Erken Tunç Çağı III Seramik Buluntuları ve MÖ III. Binyıl Sonlarında Karaman Ovası
Eminler Höyük Early Bronze Age III Pottery and Karaman Plain at the End of the 3rd Millennium BC
Yalçın Kamış – Tuğçe Şener
187

A Stamped Rhodian Amphora from the British Museum: A New Eponym-Fabricant Couple
British Museum'dan Müburlü Bir Rhodos Amphorası: Yeni Bir Yönetici-Üretici Çifti
Erkan Alkaç – Handegül Canlı
217

Sisan Höyük'ten Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri
Hellenistic and Roman Pottery from Sisan Höyük
Hatice Körsulu – Cemile Gültekin
229

Koloe (İzmir-Kiraz) Buluntusu Roma Heykeltıraşlık Eserleri Üzerine Yorumlar
Comments on the Roman Sculpture from Koloe (Kiraz - İzmir)
Ali Özkan
273

Büyük Deller Hellenistik Dönem Seramikleri Üzerine Ön Değerlendirmeler
Preliminary Analysis of the Hellenistic Pottery from Büyük Deller
Burcu Tüysüz - Işıl Demirtaş - Pınar Çaylı
297

Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium
A Group of Terracotta Unguentaria from Akşehir Nasreddin Hodja Archaeology and Ethnography Museum
Nizam Abay – Cüneyt Öz
329

PRAEFATIO

Seleucia'nın 2024 yılı, XIV. sayısını okurlarımıza sunmaktan ve bu sayıda da seçkin arkeolojik çalışmalara yer vermekten dolayı gurur ve mutluluk duymaktayız.

Seramik çalışmalarının ağırlıklı olduğu bu sayımızda özellikle de Orta Anadolu seramik buluntuları konusundaki çalışmalara yoğunluklu olarak yer verilmektedir. Cappadocia'daki Aksaray Büyük Deller kazısı ile Lycaonia bölgesindeki Karaman Sisan Höyük kazısı seramiklerine ilişkin makalelerin yanında Karaman Eminler Höyük araştırmalarında tespit edilen Erken Tunç Çağı III seramik buluntularına ilişkin çalışma bölge tarihinin çok daha erken evrelerini yansıtmakta; MÖ üçüncü binyıl sonlarında Karaman Ovası yerleşimleri konusunda aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Yine Orta Anadolu arkeolojisini aydınlatan verileri içeren bir makale de Cappadocia'da Avanos ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarının sonuçlarını okuyucularımıza sunmaktadır. Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi koleksiyonunda yer alan bir grup pişmiş toprak unguentarium'un ele alındığı çalışmada incelenen eserlerin birçoğu her ne kadar müzeye satın alma ve zorallım yolu ile ulaşmış olsalar da bunların bir kısmının Akşehir'de ele geçmiş olması, karşılaştırmalar yapma imkanını vermekte ve bölgenin MÖ birinci yüzyıl ortaları ile MS ikinci yüzyıl arasındaki tarihine ışık tutmaktadır.

Bu sayıda sadece Orta Anadolu değil, diğer bölgelerinden gelen seramikler konusundaki çalışmalara da yer verilmektedir. Tarsus buluntusu Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağ amphoraları bağlamında kentin diğer bölge ve merkezlerle kurduğu geniş ilişki ağı ile ilgili sonuçlara ulaşılmakta; Batı Anadolu seramik çalışmaları ise Lebedos yüzey araştırmalarında ele geçen siyah firnisli Attika seramikleri ile temsil edilmektedir. Karadeniz bölgesi arkeolojisini yansıtan bir seramik çalışması "Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Herakleia Pontika Amphora Buluntuları" başlığını taşımaktadır. British Museum koleksiyonundaki mühürlü bir Rhodos amphorasından yola çıkılarak, Hellenistik Dönem'deki yönetici-üretici bağlantısı konusuna yaklaşımlar getirilen çalışmanın da okuyucularımızın ilgisini çekeceğini ümit etmekteyiz.

Seleucia'nın XIV. sayısında heykeltıraşlık çalışmalara da yer almaktadır. Bunlardan ilki, Tire Müzesi'nde bulunan İzmir-Kiraz (Koloe) buluntusu Roma heykeltıraşlık eserlerine ilişkindir. Bunların kökenlerinin Philadelphia heykel üretim merkezine dayandığı önerilmektedir. British Museum'da bulunan Phryg başlıklı ve yaşmaklı

büst ayrıntılı olarak değerlendirildikten sonra eserde bir kadının betimlenmekte olduğu ve bunun bir Parthia personifikasyonu olduğu önerisinde bulunmaktadır.

Bu sayıda cam çalışmalarına ilişkin tek makalede Anadolu buluntusu olan ve kalıba üfleme tekniğinde yapılmış iki cam vazoyorumlanmakta ve bunların Hıristiyanlıkla ilgili olan çağrışımları ele alınmaktadır.

“Isaura Territorium’undan Yeni bir Yazıt” başlıklı makalede bir Pers adı olarak değerlendirilen Sisiphernes’in yer aldığı Roma İmparatorluk Dönemi heykel kaidesi üzerindeki yazıt tanıtılmaktadır. Doğu Anadolu’nun Demir Çağı’nı yansıtan bir çalışma olarak “Ahlat Müzesi’nden Bir Grup Urartu Eseri” başlıklı makalenin araştırmacılara çeşitli malzeme grupları üzerinde yaptıkları çalışmalarda fayda sağlayacağını düşünüyoruz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Dr. Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Doç. Dr. Yavuz Yeğin

PREFACE

In Seleucia's 2024 issue we are proud and happy to present many distinguished archaeological studies. This issue focuses mainly on pottery studies, particularly on the finds from Central Anatolia such as the material from Aksaray Büyük Deller excavations in Cappadocia or Karaman Sisan Höyük excavations in Lycaonia. Early Bronze Age III pottery discovered in Karaman Eminler Höyük provides data on much earlier phases of the history of the Karaman Plain providing enlightening information about the Karaman Plain in the late third millennium BC. Another illuminating article on the archeology of Central Anatolia presents to our readers the results of the surface surveys carried out in Avanos and its surroundings in Cappadocia. Although many of the terracotta unguentaria studied in another article in the collection of Akşehir Nasreddin Hoca Archeology and Ethnography Museum reached the museum through purchase and confiscation, the fact that some of them were recovered in Akşehir makes it possible to make comparisons and sheds light on the settlement history of the region between the mid-first century BC and the second century AD.

This issue includes studies on pottery not only from Central Anatolia but also from other regions. The study on the Roman Imperial and Late Antique amphorae found in Tarsus reveals the wide network of relationships established by the city with other regions and centers. Western Anatolian finds are represented by an article on the black glazed Attic pottery found in the Lebedos surface surveys and Black Sea region by another study on the Heracleia Pontica amphorae discovered in Sinop Balatlar Church Excavations. We hope that the study, which approaches the issue of the manager-producer connection in the Hellenistic Period, based on a sealed Rhodian amphora in the British Museum collection, will attract the attention of our readers.

This issue also includes articles on ancient sculptures. The first example is related to the Roman sculptural pieces found in Izmir-Kiraz (Koloë) now in the collection of Tire Museum. It is suggested that they are the works of sculpture production center in Philadelphia. After a detailed evaluation of the bust with Phrygian cap and yashmak (veil) in the British Museum, it is suggested that the work depicts a woman and is a Parthia personification.

The only article on glass is a comment on two Roman mold-blown glass vessels found in Anatolian findspots and with possible Christian connotations.

The inscription on the Roman Imperial Period statue base mentioning Sisiphernes, which is considered a Persian name, is introduced in another article. As a study reflecting the Iron Age of Eastern Anatolia, we think that the article titled “A Group of Urartian Artifacts from the Ahlat Museum” will benefit researchers in their studies on various material groups.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Dr. Murat Özyıldırım (Editor in Chief)

Assoc. Prof. Dr. Yavuz Yeğın

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Ahlat Müzesi'nden Bir Grup Urartu Eseri

Bilcan Gökce* - Mikail Ercek** - İlhan Kılıç***

Öz

Makalede hibe yoluyla Ahlat Müzesi'ne kazandırılmış ve müze deposunda muhafaza edilen 11 adet eser çalışılmıştır. Bu eserler arasında bir adet bilezik, bir adet pazıbent, bir adet saç spirali, bir adet fibula, bir adet mühür, çeşitli sayıda boncuklar, iki adet kemer parçası ve üç adet çanak çömlek yer alır. Bilezik ve pazıbent açık uçlu, saç spirali sarmal biçimli, fibula yarım daire gövdeli, kemer parçaları orta genişlikte, boncuklar disk, küre, basık küresel, silindir ve bikonik formlu, mühür silindir-damga biçimli ve kaplar testi, çömlekçik, matara olarak tiplere ayrılmıştır. Takılardan bilezik, fibula, saç spirali, pazıbent, kemer tunç; boncuklar ve mühür taş; çanak çömlekler ise pişmiş toprak yapımıdır. Eserlerden saç spirali, fibula, boncuklar ve çanak çömleklerde herhangi bir süsleme bulunmamakla birlikte bilezik, pazıbent, kemer parçaları ve mühürde süslemelere rastlanır. Bu süslemeler; ejder başı, sunak, insan ve hayvan figürleri, mitolojik yaratıklar, kaplar, geometrik ve bitkisel motiflerdir. Süslemelerde çoğunlukla kazıma ve nadiren kabartma tekniği uygulanmıştır. Eserlerden bilezik, fibula, kemer parçaları ve pazıbentler süslenme amaçlı, saç spirali işlevsel olarak kullanılmıştır. Boncuklar süs fonksiyonlarının yanında, kötülüklerden koruyucu amulet olarak kullanılmış olmalıdır. Mühür, resmi kişilerden ziyade özel şahıslar tarafından özel mülkiyeti belirtme ya da nazarlık olarak tercih edilmiş olmalıdır. Çanak çömlekler ise günlük kullanım amacıyla üretilmiştir. Söz konusu eserler tipolojik ve stilistik açıdan incelenmiş ve Urartu yerleşim yerleri ile gömülerinden bilinen benzer örnekleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urartu, Orta Demir Çağ, Takı, Çanak Çömlek, Mühür.

A Group of Urartian Artifacts from Ahlat Museum

Abstract

In this article, 11 artifacts that were donated to the Ahlat Museum and kept in the museum warehouse were studied. These artifacts include a bracelet, an armband, a hair spiral, a fibula, a seal, various numbers of beads, two belt fragments and three potsherds. The bracelet and armband are open-ended, the hair spiral is spiral-shaped, the fibula has a semicircular body, the

* Doç. Dr. Bilcan Gökce, Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Şehit Bülent Yurtseven Kampüsü, Iğdır-Türkiye. E-posta: bilcan.g@gmail.com, Orcid no: 0000-0003-1213-7752.

** Uzman Mikail Ercek, Ahlat Müze Müdürlüğü, Bitlis-Türkiye. E-posta: mikail.ercek@hotmail.com, Orcid no: 0000-0001-9866-9463.

*** Uzman İlhan Kılıç, Ahlat Müze Müdürlüğü, Bitlis-Türkiye. E-posta: ilhankilic6565@gmail.com, Orcid no: 0000-0002-3343-9920.

belt fragments are of medium width, the beads are disc, sphere, flattened spherical, cylindrical and biconical shaped, the seal is cylindrical-stamp shaped and the wares are divided into types such as jugs, jars and canteen. The bracelets, fibulae, hair spirals, armband, and belt fragments are made of bronze; the beads and seal are made of stone; and the pottery is made of terracotta. There are no ornaments on the hair spiral, fibula, beads and pottery, but there are ornaments on the bracelet, armband, belt fragments and seal. These decorations include dragon heads, altars, human and animal figures, mythological creatures, vessels, and geometric and floral motifs. The decorations are mostly incised and rarely embossed. Bracelets, fibula, belt fragments and armband were used for ornamental purposes, while the hair spiral was used functionally. In addition to their ornamental function, beads may have been used as amulets to protect against evil. Seals may have been preferred by private individuals rather than official persons to indicate private ownership or as an amulet. The pottery was produced for daily use. The artifacts were analyzed typologically and stylistically and similar examples are known from other Urartian settlements and burial grounds.

Key Words: Urartian, Middle Iron Age, Jewelry, Pottery, Seal.

1. Giriş

Urartu Krallığı M.Ö. 9.-7. yüzyıllar arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü Havzası merkez olmak üzere egemenlik sürmüştür. Urartu krallarının izlemiş olduğu genişleme politikası neticesinde devletin sınırları batıda Fırat, kuzeyde Kuzey Ermenistan Dağları, doğuda İran Azerbaycan'ındaki Sabalan Dağı, güneyde ise Zagros Dağları ile birleşen Doğu Toroslar'a kadar uzanır¹. Nitekim Urartu kralları Doğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere hâkimiyet altına aldıkları birçok bölgede askeri ve ekonomik amaçlı kentler de kurmuşlardır. Söz konusu coğrafyada bulunan ve Urartu için önemli olan Bitlis ili ise Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat ile Yukarı Murat-Van bölümlerinde yer almaktadır². Bitlis ili, Güneydoğu Toroslardan geçen yol güzergâhında olması ve Mezopotamya, Doğu Anadolu platoları, İran ile Kafkasya coğrafyalarını buluşturan noktada yer almasından dolayı ticaret için en çok tercih edilen rotalardan biri olmuştur³. "Bitlis'in Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçeleri Van Gölü Havzası'nın batı kıyı şeridinde yer almaları, Bitlis yöresini Urartu Krallığı'nın en önemli merkezlerinden biri yapmaktadır"⁴. Bitlis ili sınırları içinde bulunan Kef Kalesi, Tatvan Kalesi, Ahlat Eski İç Kale ve Cevzidere Kalesi'nde yapılan arkeolojik çalışmalarda Urartu Dönemi'ne ait kalıntılar tespit edilmiştir⁵. Yine yörede bulunan Tatvan Kaya Mezarı ve Adilcevaz Urartu Halk Mezarlığında yapılan bilimsel çalışmalar Urartu ölü gömme gelenekleri ve mezar mimarisine önemli katkılar sağlamıştır⁶.

1 Salvini 2006, 66.

2 Arınç 1995, 69; Yiğit 2019, 5.

3 Kuş 2020, 410; Çağatay vd. 2023, 11.

4 Çağatay vd. 2023, 11-12.

5 Çağatay vd. 2023, 11-16.

6 Özfirat, 2002: 24.

Geniş bir coğrafyada hâkimiyet sürmüş olan Urartu Krallığı metal başta olmak üzere fildişi, değerli ve yarı değerli taşlar, kemik ve pişmiş topraktan çeşitli türlerde sanat eseri üretmiştir. Devlet kontrolündeki atölyelerde üretilen sanat eserlerinden yazıtlı olanlar da bulunur. Bilimsel kazıların yanı sıra defne kazılarında bulunmuş ve bugün yurt içi ile yurt dışında çeşitli müze ve özel koleksiyonlarda sergilenen çok sayıda Urartu eseri de vardır. Bu eserler arasında yer alan takılar, mühürler ve çanak çömlekler yaygın bir kullanıma sahip olup, Urartu merkezleri ve gömülerinden çok sayıda ele geçmiştir.

Urartu toplumunda soylu kişilerden alt sınıf kişilere kadar kullanılan takılar geniş bir repertuara sahip olup kendi içinde küpeler, bilezikler, yüzükler, pektoraller, madalyonlar, kolyeler, boyun halkaları, pazibentler, süs iğneleri, fibulalar, kemerler ve saç spiralleri olmak üzere çeşitlilik gösterir. Takılar döküm ve dövme teknikleri kullanılarak üretilmiştir. Bunların süslemelerinde bazen tek başına bazen de birkaçı birlikte olmak üzere kabartma, kazıma, granüle, ajur ve kaplama teknikleri uygulanmıştır⁷. Urartu Dönemi görsel sanatları başta olmak üzere kazılardan ele geçen verilerden takıların baş, boyun, kol, el, ayak, göğüs ve bel kısmında kullanıldığı anlaşılmaktadır⁸. Söz konusu takılardan süs iğneleri, fibulalar ve kemerler kıyafetlerle bağlantılı olarak kullanılmıştır. Takılar işlevsel olarak kullanılmanın yanı sıra beğenilme, uğur ve şifa amaçlı olarak da tercih edilmiştir⁹.

Mühürler, Urartu sanatının bir diğer önemli kolunu oluşturur. Taş, metal, pişmiş toprak ve kemik üretimi olan mühürler damga, silindir ve çan biçimli damga-silindir olmak üzere üç grupta incelenir¹⁰. Söz konusu mühürlerin işlenişinde ise oyma, kesme, delgi ve linear teknikleri birlikte kullanılmıştır¹¹. Urartu mühürleri üzerinde görülen başlıca süslemeler; geometrik ve bitkisel motifler, insan, hayvan ve mitolojik yaratıklardır. Mühürlerde konu olarak av, tanrılara sunu ve ziyafet törenleri betimlenmiştir¹².

Urartu çanak çömlek repertuarı da oldukça zengindir. Kazılardan ele geçen çanak çömlekler üzerine yapılan çalışmalarda Urartu'da çoğunlukla monokrom çanak çömlek geleneğinin egemen olduğu altı mal grubu tespit edilmiştir: kırmızı perdahlı mallar, pembe-kiremit hamurlu mallar, devetüyü-krem astarlı mallar, kahve astarlı mallar, gri-siyah mallar ve kaba mallar¹³. Kırmızı perdahlı mallar Urartu çanak çömleğinin en belirgin malzeme grubu olup, krallığı temsil etmektedir. Urartu çanak çömlek tipleri üzerine yapılan çalışmalarda, form yelpazesinin çok geniş olmadığı saptanmıştır. Nitekim çanak çömlek repertuarı "Basit çanaklar/kâseler, omurgalı veya keskin omuzlu çanaklar/kâseler, tabaklar, küresel gövdeli kısa boyunlu vazo/çömlekler, uzun boyunlu veya boyunsuz çömlekler, yonca ağızlı dikey

7 Teknikler hakkında detaylı bilgi için bkz. Tekin 2015.

8 Çavuşoğlu 2011, 250-251.

9 Çavuşoğlu 2011, 251.

10 Abay 2001, 321.

11 Kaçmaz - Levent 2006, 15.

12 Pınarcık - Gökce 2020, 129.

13 Erdem - Konyar 2010; Sivi 2018; Tayfur 2021.

kulplu testiler ve üzeri genellikle kazıma veya kabartma bezemelerle süslü, iri depo kapları/pithoslardan oluşan kap tiplerini kapsar. Bunların yanında meyvelikler, kadehler, bardaklar, mataralar, lengerler, birleşik kaplar, kandiller ve özellikle hayvan ve çizme biçimli rithonlar gibi sunu kapları da diğer tipleri yansıtır”¹⁴.

Bu makalede, Ahlat Müzesi’nde yer alan ve 2020 yılında hibe yoluyla alınmış bir adet bilezik, bir adet pazıbent, bir adet saç spirali, bir adet fibula, bir adet mühür, boncuklar, iki adet kemer parçası ve üç adet çanak çömlek incelenmiştir. Müze deposunda bulunan ve aynı alandan gelen eserlerin koruma-onarım çalışmaları yapılmıştır. Çalışmada, eserlerin üretim teknikleri, tipolojik ve stilistik özellikleri, işlevleri, Urartu coğrafyasındaki benzerleri tartışılarak konu hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın bir diğer amacı da Ahlat Müzesi’nde sergilenen bu eserlerin yayımlanarak tanıtılması ve böylelikle bu alandaki çalışmalara katkı sağlamasıdır. Bu nedenle ele almış olduğumuz eserler “Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme” başlığı altında takılar, mühürler, çanak çömlekler olarak gruplandırılmış ve her bir eser ait olduğu grup altında tip ve süsleme özelliklerine göre incelenmiştir.

2. Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme

2.1. Takılar

Ahlat Müzesi’ne kayıtlı takılar arasında bilezik, pazıbent, saç spirali, fibula, kemer parçaları ve boncuklar yer almaktadır. Bunlardan bilezik, saç spirali, pazıbent, fibula ve boncuklar formlarına, kemerler ise genişliklerine göre tiplere ayrılarak incelenmiştir.

2.1.1. Açık Uçlu Bilezik (Lev. 1)

Ahlat Müzesi’nde 2021/94/A envanter numarasıyla sergilenen tunç bilezik 5.5 x 6.5 cm çapında ve 56.64 gr ağırlığındadır. Açık uçlu bir form gösteren bilezik yuvarlak kesitlidir. Bileziğin bitim kısımları ejder başlıdır. Uçları yüz yüze bakan ejder başlarının tepe kısmında damla motifi yer alır. Kulak, çene ve burun gibi uzuvlar belirgin verilmiş olup, gözler yuvarlak işlenmiştir. Döküm tekniğinde ve içi dolu olarak üretilmiş bileziğin ejder başındaki detaylar kazıma tekniğiyle işlenmiştir. Benzerlerine Van/Altın-tepe KM5, KM6, KM13 no.lu gömüler¹⁵, Van/Kalecik Ka.21 no.lu gömü¹⁶, Çavuştepe’de urne 29¹⁷ ve Iğdır/Melekli gömülerinde¹⁸ rastlanır. Ayrıca Urartu yerleşmelerinden Armavir-Blur’da da benzer tipte bilezikler ele geçmiştir¹⁹.

14 Erdem - Konyar 2010, 274.

15 Ayaz 2006, 36-38, 43-44, kat. no. 6-9, 13-14.

16 Çavuşoğlu 2015, 229, 237, fig. 5/10-12.

17 Çavuşoğlu vd. 2022, 71.

18 Barnett 1963, 178, fig. 32/9-10.

19 Martirosjan 1974, 137, fig. 85.

2.1.2. Uçları Üst Üste Bindirilmiş Pazıbent (Lev. 2)

Van-Kalecik²⁰, Dinkha Tepe²¹ ve Hasanlu²² gömülerinde iskelet kalıntılarının üst kollarında *in situ* olarak bulunmuş pazıbentler 7.5-8 cm ölçülerindedir. Bu verilerden yola çıkılarak Ahlat Müzesi'ne 2021/95/A envanter numarasıyla kayıtlı ve çapı 7 cm üzeri olan eser de pazıbent olarak tanımlanmıştır. Tunç yapımı pazıbent yuvarlak kesitli olup, uçları üst üste bindirilmiş sarmal biçimlidir. 9 cm çapında ve 59.13 gr ağırlığındaki pazıbentin uç kısımları ejder başlıdır. Ejder başında kulak, göz ve burun belirgin verilmiştir. Pazıbent döküm tekniğinde ve içi dolu üretilmiştir. Tip ve malzeme olarak yakın benzerlerine Van/Kalecik Ka.21 no.lu gömü²³ ve Çavuştepe'de urne 35'de²⁴ rastlanır.

2.1.3. Sarmal Formlu Saç Spirali (Lev. 3)

2021/98/A envanter numarası ile Ahlat Müzesi'ne kayıtlı olan tunç yapımı saç spirali sarmal formulu olup, 3 cm çapında ve 5.22 gr ağırlığındadır. Yuvarlak kesitli saç spiralinin bir ucu küt biterken diğer ucu çengel şeklinde kıvrılmıştır. Çengel şeklinde kıvrılan bölüme sonradan dört sarmallı bir kanca applike edilmiştir. Döküm tekniğinde ve içi dolu olarak üretilmiş saç spiralinin yakın benzeri Van/Kalecik Ka.3 no.lu gömüden bilinir²⁵.

2.1.4. Yarım Daire Gövdeli Fibula (Lev. 4)

Ahlat Müzesi'ne 2021/99/A envanter numarasıyla kayıtlı olan tunç fibula 2.4 cm çapında ve 5.29 gr ağırlığındadır. Yuvarlak kesitli fibula yarım daire gövdelidir. Fibulanın orta kısmı kol kısımlarına nazaran daha şişkindir. Gövdenin her iki kolunda silmeler yer alır. Fibulanın iğnesi sağlam olup, gövdenin bir ucuna iki kez sarılmıştır. İğnenin bitim kısmının yerleştirildiği kilit yuvası ise bir plakanın dövülerek bükülmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca tutamağın hemen karşısında bulunan diğer kolun bitim kısmı daire şeklinde sonlandırılmıştır. Eser döküm tekniğinde üretilmiştir. Yakın benzerleri Urartu Nekropollerinden Van/Kalecik Ka.3 no.lu gömü²⁶ ve Van/Altıntepe KM14 no.lu gömü²⁷ ile Urartu merkezlerinden Van Kalesi²⁸, Karmir-Blur²⁹ ve Bastam'da³⁰ ele geçmiştir.

20 Çavuşoğlu 2015, 229-230, fig. 9, 5/1-12.

21 Muscarella 1974, 72, fig. 46-48.

22 Rubinson - Marcus 2005, 133, fig. 1.

23 Çavuşoğlu 2015, 229, fig. 5/13-14.

24 Çavuşoğlu vd. 2022, 73.

25 Çavuşoğlu 2015, 230, fig. 5/15-16.

26 Çavuşoğlu 2015, 239, fig. 7/33.

27 Ayaz 2006, 110, kat. no. 80.

28 Tarhan 1994, 46, fig. 21/1.

29 Pedde 2000, taf. 23/305, 313, 317, 322.

30 Pedde 2000, taf. 23/313.

2.1.5. Orta Genişlikteki Kemer Parçaları (Lev. 5-6)

Urartu kemerleri üzerine yapılan çalışmalarda enleri 13 cm ile 18 cm, uzunlukları 90 cm ile 120 cm arasında olanlar geniş; enleri 8 cm ile 13 cm, uzunlukları 90 cm ile 120 cm arasında olanlar orta; enleri 6 cm ile 8 cm, uzunlukları 60 cm ile 90 cm arasında olanlar ise dar kemerler olarak sınıflandırılmıştır³¹. Söz konusu çalışmalar temel alınarak Ahlat Müzesi Koleksiyonu'na ait ve 9 cm genişliğindeki iki adet kemer parçası tip olarak orta genişlikteki kemer grubuna dâhil edilmiştir. Tunç kemer parçaları dövme tekniğinde yapılmış olup, yüzeylerindeki bezemelerde ise kabartma ve kazıma teknikleri uygulanmıştır.

2021/96/A envanter numaralı kemer 45x9 cm ölçülerinde ve 152.67 gr ağırlığındadır. Eserin dış yüzeyine belirli aralıklarla ip delikleri açılmıştır. İp delikleri alttan ve üstten kabarık nokta dizleri ile sınırlandırılmıştır. Bezeme alanı ise dikey yerleştirilmiş kabarık nokta dizileri ile on bir adet dörtgen panoya ayrılmıştır. Betimlenen av sahnesinde figürler orta bölümden her iki uca doğru üst üste ve aynı türde üç sıra şeklinde hareket eder biçimdedir. Figürler arasında aynı türde geometrik ve bitkisel motiflere yer verilmiştir. Anatomik yapılarına uygun işlenmiş olan hayvan figürlerinden dağ keçileri sırt sırta ve yürür durumda, aslan ile boğalar ise koşar pozisyonundadır. Başlarında miğfer, arkaya doğru uzattıkları elinde mızrak ve sol elleri ile atın yularını tutan süvariler ileriye doğru dörtlüye koşar durumdadır. Yürür pozisyonda verilmiş olan mitolojik yaratık ise kuş gövdeli ve aslan ayaklıdır. Kemer parçasının sağ bölümünün uç kısmındaki kabarık noktalardan oluşan dörtgen pano içine birbirine baklava dilimi motifleri ile bağlı üç katlı, dalları tomurcuk, nar ve palmetler ile sonlandırılmış kutsal hayat ağacı yerleştirilmiştir. Kemerin uç kısmında perçinlerle iliştilmiş halka formulu kemer tokası bulunmaktadır (Lev. 5).

2021/97/A envanter numaralı kemer parçası ise 70x9 cm ölçülerinde ve 244.83 gr ağırlığındadır. Eserin dış yüzeyine belirli aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanı alt ve üst tarafta bulunan nokta dizileri ile oluşturulmuştur. Bu nokta dizilerinin içine ise daha büyük boyutlu kabarık nokta dizileri yerleştirilmiştir. Bezeme alanı ise dikey yerleştirilmiş kabarık nokta dizileri ile on altı adet dörtgen panoya ayrılmıştır. Ana teması av sahnesi olan kemer parçasında figürler orta bölümden sağa ve sola doğru üst üste ve aynı türde üç sıra şeklinde betimlenmiştir. Hayvan ve insan figürleri arasında bulunan panolara ise geometrik ve bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Bu süslemeler de birbirinin tekrarıdır. Avcı figürleri piyade ve süvarilerden oluşmaktadır. Miğferli ve mızraklı süvariler dörtlüye koşar pozisyonundadır. Başında miğfer ve ellerinde ok ile betimlenmiş piyade figürleri ise bir dizi üzerine çökmüş pozisyonundadır. Boğa ve aslan figürleri anatomik yapılarına uygun işlenmiş olup, koşar durumdadır. Mitolojik yaratık ise insan başlı, boğa gövdeli, kanatlı ve kuş kuyruklu olup, koşar şekildedir. Kemerin bitim kısmında halka formulu kemer tokası bulunur (Lev. 6).

Ahlat Müzesi kemer parçaları üzerinde yer alan; av sahneleri, hayvan figürleri, insan figürleri, bitkisel ve geometrik bezemeler, kutsal hayat ağacı ve nokta dizileri genellikle

31 Kellner 1991; Seidl 2004; Çavuşoğlu 2014.

M.Ö. 8. yüzyılın sonu ile M.Ö. 7. yüzyılın başlarına tarihlendirilen Urartu kemerlerinde görülmektedir³². Ayrıca her iki kemer parçasının süslemelerinde kullanılan teknikler de Urartu Dönemi metal kemerleri ile aynıdır.

2.1.6. Disk, Küre, Basık Küresel, Silindir ve Bikonik Formlu Boncuklar (Lev. 7)

Ahlat Müzesi envanterine 2021/100/A numarasıyla kayıtlı boncuklar dağınık bir şekilde müzeye gelmiştir. Taş (ağat ve kalsedon) yapımı boncuklar kendi içinde çeşitlilik göstermekte olup, bunlar disk, küre, basık küresel, silindir ve bikonik biçimlidir. Çapları 3.4-0.2 cm arasında ve delik çapları 0.4-0.2 arasında değişen boncuklarda, delikler ise karşılıklı her iki yönden açılmıştır. Görülen başlıca renkler; koyu gri, kahverengi-kırmızı damarlı, kızıl kahve, beyaz-kahverengi bantlı, gir-koyu kahve bantlı, koyu kırmızı, siyah, grimsi siyahtır. Ele almış olduğumuz boncukların benzerleri Urartu Nekropollerinden Van/Kalecik Ka. 2, 3, 4, 6, 19, 24 ve 25 no.lu gömüler³³, Van/Altın-tepe³⁴; Melekli/Iğdır³⁵, Çavuş-tepe urne 31, 11 ve 15 no.lu basit toprak gömüler³⁶ ve Patnos/Dedeli'den³⁷ bilinir. Ayrıca Urartu yerleşim yerlerinden Ayanis³⁸, Erzincan/Altın-tepe³⁹, Kayalidere⁴⁰, Giriktepe⁴¹ ve Karmir-Blur'da⁴² yapılan kazı çalışmalarında da benzer tipte boncuklar tespit edilmiştir.

2.2. Mühürler

Çalışmamızda Ahlat Müzesi'ne ait bir adet mühür incelenmiştir. Mühür silindir-damga formu olarak tanımlanmış ve bu tip altında değerlendirilmiştir.

2.2.1. Silindir-Damga Formlu Mühür (Lev. 8)

2021/101/A envanter numaralı mühür taş yapımıdır. 3.3 cm yüksekliğinde ve taban kısmı 1.5 cm çapında olan mühür 9.64 gr ağırlığındadır. Silindir-damga formu mührün tepe kısmında ip delikli tutamağı yer alır. Tutamağın üst kısmı derin yivlerle süslenmiştir. Mührün yüzeyinde dikdörtgen formu ve yüzeyi dikey bantlarla bezenmiş bir sunak (?) bulunur. Sunağın hemen sol tarafında dizleri üzerine çökmüş bir insan figürü görülür. Bu insan figürünün hemen gerisinde üç insan figürü daha yer alır. Bunlardan ilk figür elinde tanımlanamayan bir nesne tutarken, gerideki iki figür elleri havada dua eder pozisyonundadır. Sunağın sağ tarafında

32 Kellner 1991; Çavuşoğlu 2014.

33 Çavuşoğlu 2015, 230, fig. 6/13-18.

34 Sevin 2012, 122-123, res. 117.

35 Barnett 1963, 185, fig. 36/27-33.

36 Çavuşoğlu vd. 2022, 70-73.

37 Öğün 1973, 67.

38 Aras - Köse 2021, 103-104; Beşikçi 2021, 112-113.

39 Özgüç 1983, 33, pl. XIV-XV.

40 Burney 1966, 110, pl. XXV/d.

41 Balkan 1964, 241.

42 Piotrovskii 1951-1953, 50-55, pl. 38-41.

ise ikisi üstte ikisi ise altta olmak üzere çömlekler betimlenmiştir. Bu çömlekler libasyon ritüellerinde kullanılan ve içinde şarap, su gibi sıvıların konulduğu kapları anımsatmaktadır. Söz konusu verilerden yola çıkılarak bu sahne libasyon ritüeli olarak yorumlanabilir. Eserin damga yüzünde ise boynuzlu bir hayvan tasvir edilmiştir Ancak mührün tahrip olması nedeniyle bu hayvanın türü hakkında bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. Mühür form olarak tipik Urartu silindir-damga mühürlerine benzemektedir⁴³.

2.3. Çanak Çömlekler

Ahlat Müzesi envanterine kayıtlı üç adet çanak çömlek vardır. Çanak çömlekler formları dikkate alınarak çömlekçik, testi ve matara olmak üzere üç tipe ayrılıp incelenmiştir.

2.3.1. Çömlekçik (Lev. 9/1)

Ahlat Müzesi'ne 2021/93/A envanter numarası ile kayıtlı olan çömlekçik pişmiş toprak yapımıdır. 5.5 cm ağız çapına sahip olan çömlekçik, alçak boyunlu, düz dipli, basit ağız kenarlı, ağız kenarı dışa çekik ve küresel gövdelidir. Omuz kısmının hemen üzerinde bir adet kabartma bant bulunur. Kahve hamurlu ve hamurunun renginde astarlıdır. Çark yapımı ve açkısız olan kap iyi fırınlanmıştır. Katkı maddesi olarak ince kum, az taşçık ile az mika görülür. Çömlekçik bu özellikleri ile Urartu Dönemi merkezleri ve gömülerinden bilinen kahve mal grubuna giren aynı form kaplarla benzerlik gösterir.

2.3.2. Testi (Lev. 9/2)

2021/91/A envanter numarası ile Ahlat Müzesi'nde sergilenen testi pişmiş toprak üretimidir. Testi yonca ağızlı olup, ağız genişliği 6.8 cm'dir. Ağız kısmı kırık ve eksik olan testi tek şerit kulpludur. Yüksek boyunlu testi, yuvarlak gövdeli, halka dipli ve basit ağız kenarlıdır. Boynun omuzla birleştiği yerde bir adet kabartma bant vardır. Kahve hamurlu ve hamurunun renginde astarlı olan testi çark yapımıdır. Açkılı olan testi iyi fırınlanmıştır. Katkı maddesi olarak kum, taşçık ve yoğun kireç görülür. Çömlekçik gibi testide tipik Urartu Dönemi kaplarından.

2.3.3. Matara (Lev. 9/3)

Ahlat Müzesi'nde 2021/92/A envanter numarasıyla sergilenmektedir. Pişmiş toprak yapımı mataranın ağız çapı 3.6 cm'dir. Basit ağız kenarlı, alçak boyunlu, küresel gövdeli ve düz diplidir. Ağız kenarının hemen altından başlayan ve gövde ile birleşen tek şerit kulpa sahiptir. Çark yapımı matara, iyi fırınlanmış ve açkısızdır. Kahve hamurlu ve hamurunun renginde astarlı olan matara kum ve taşçık katkılıdır. Matara tipi kaplara Urartu merkezleri ve nekropollerinde yapılan çalışmalarda çok sık rastlanmamış olmakla birlikte satın alma yoluyla İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmış bir örnek bulunmaktadır⁴⁴. Ahlat Müzesi'nde sergilenen mataranın yakın benzeri Köşkerbaba yerleşiminin MÖ I. binyıla

43 Bu tip mühürler için bkz. Ayvazian 2006.

44 Belli 2003, 140.

tarihlenen 3. tabakasından da bilinir⁴⁵. İncelemiş olduğumuz mataranın Urartu çanak çömlek repertuarında benzer örnekleri çok olmasa da, malzeme ve üretim tekniği açısından tipik Urartu çanak çömleklerinin özelliklerini sergilediği söylenebilir.

3. Sonuç

Çalışmamızda Ahlat Arkeoloji Müzesi'ne ait 11 adet eser incelenmiştir. Metal eserlerden bir adet bilezik, bir adet pazıbent, bir adet saç spirali, bir adet fibula, iki adet kemer parçası; taş eserlerden boncuklar ve mühür; pişmiş topraktan üç adet çanak çömlek değerlendirilmiştir. Bilezik açık uçlu, pazıbent üst üste bindirilmiş ve saç spirali sarmal formu, fibula yarım daire gövdeli, kemer parçaları orta genişlikte, boncuklar disk, küre, basık küresel, silindir ve bikonik formu, mühür silindir-damga biçimli ve çanak çömlekler testi, çömlekçik, matara olarak tiplere ayrılmıştır. Giriş bölümünde de ifade ettiğimiz gibi bu eserler bilimsel arkeolojik kazı veya yüzey araştırması sonucunda bulunmamıştır. Bu nedenle eserlerin tarihlendirmesinde stratigrafik bir tabakaya ait kanıt vermek mümkün değildir. Böylelikle bu eserlerin tarihlendirilmesi daha çok arkeolojik kazılarda bulunan benzerlerinden yola çıkılarak yapılmıştır.

Takılardan bilezik ve pazıbent kol kısmında süslenme amaçlı kullanılmış olmalıdır. Saçları toplamak ya da süslemek amacıyla kullanılan saç spiralleri Urartu takı repertuarının bir diğer önemli eser grubudur. Ahlat Müzesi saç spiralinin bir ucu küt biterken diğer ucu çengel şeklinde kıvrılmış ve bu kısma sonradan dört sarmalı bir kanca iliştilmiştir. Eser bu yönüyle Urartu Dönemi'nin tutturmalı saç spiralleri grubuna girmekte olup, süsleme amacından çok saç toplamak için tercih edilmiş olmalıdır. Ahlat Müzesi takıları arasında elbiseler ile ilişkili olanlar da bulunmaktadır. Fibula ve iki kemer parçası bu amaçla kullanılan takılardır. Yeni Assur⁴⁶, Geç Hitit⁴⁷ ve Pers dönemine⁴⁸ ait birkaç kabartmadan fibulaların pelerin uçlarını birleştirmede, elbiselerin omuz kısmında veya kemere asılı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca fibulaların boyutları göz önünde bulundurularak bunlardan büyük ölçekli olanların kalın dokumalarda, küçük ebatlıların ise daha ince kumaşlarda kullanıldığı belirtilmiştir⁴⁹. İncelemiş olduğumuz fibulanın ölçüsü küçük boyutlu olduğundan, bunun ince kumaşlı elbiselerde aksesuar olarak kullanıldığı önerilebilir.

İncelediğimiz eserler arasında taş yapımı çeşitli formlarda boncuklar ve mühür de mevcuttur. Dağınık şekilde müzeye gelmiş olan boncukların nerede ve hangi amaçla kullanıldığı konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak Urartu Dönemi'ne ait kazısı yapılmış gömülerden elde edilen verilerden boncukların kolye, bilezik, iğne sarkacı ve küpelerde aksesuar olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yine bu verilerden Urartu'da

45 Bilgi 1984, lev. II/Kb. 79-3.

46 Muscarella 1967, pl. II/fig.1.

47 Muscarella 1967, pl. VI/fig. 7, VIII/fig. 8.

48 Muscarella 1967, pl. IV/fig. 3.

49 Gökce - Kaçmaz Levent 2021, 39.

boncukların süs fonksiyonlarının yanında, kötülüklerden koruyucu amulet olarak kullanıldığı da belirtilmiştir⁵⁰. Urartu Dönemi boncukları ile hem form hem de malzeme olarak benzerlik gösteren Ahlat Müzesi boncuklarının, işlevsel olarak da aynı amaç doğrultusunda kullanıldığı düşünülebilir.

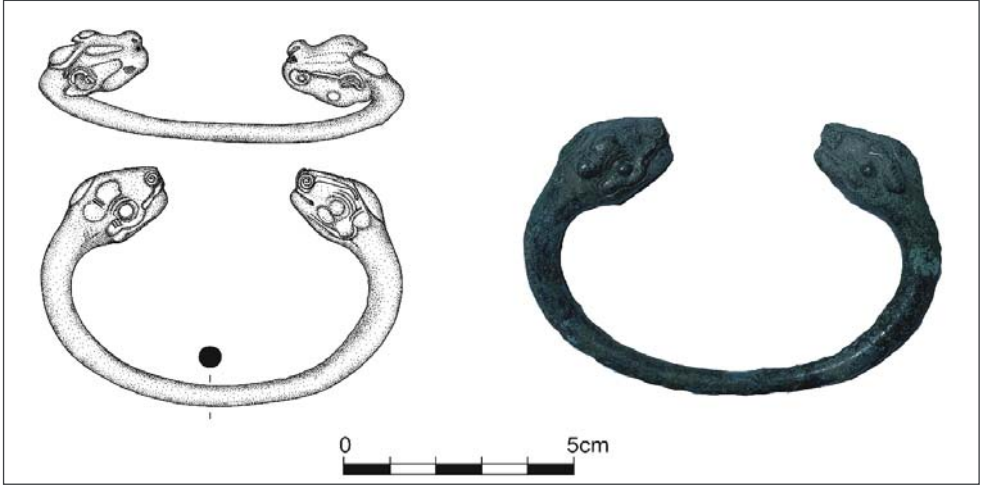
Arkeolojik ve yazılı verilerden Urartu Krallığı'nda mühür üretiminin sosyal statüye göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim U. Seidl, "Urartu mühürlerini resmi kişiler ve şahsa ait olanlar şeklinde sınıflandırmıştır. Resmi kişilere ait mühürler üzerinde çivi yazısı ile yazılmış unvan ve isimlerin olduğunu, özel şahıslara ait mühürlerde ise çivi yazısının bulunmadığını ve bunların stil olarak resmi kişilere ait mühürlerden daha az ayrıntı gösterdiğini" önermiştir⁵¹. Değerlendirmiş olduğumuz Ahlat Müzesi silindir-damga mührü, form ve malzeme olarak Urartu Dönemi mühürleri ile benzerdir. Yine Ahlat Müzesi mühründe çivi yazısının bulunmamasından yola çıkılarak, bunun resmi kişilerden ziyade özel şahıslar tarafından özel mülkiyeti belirtme ya da nazarlık olarak kullanılmış olabileceği kanaatine varılabilir.

Urartu çanak çömlek geleneği bir birliktelik göstermekte olup, kaplar çeşitli atölyelerde farklı formlara ve işlevlere sahip olacak şekilde üretilmiştir. Urartu toplumunda basit günlük kullanım kaplarının yanı sıra sarayda veya dini ritüellerde de kullanılmak üzere kaliteli üretilen kaplar da bulunmaktadır. Ahlat Müzesi pişmiş toprak kaplarından testi, çömlekçik ve matara hem form hem de mal grubu olarak tipik Urartu çanak çömlek repertuarına aittir. Ayrıca söz konusu kapların kaliteleri göz önüne alındığında, bunların günlük kullanım amacıyla üretildiği söylenebilir.

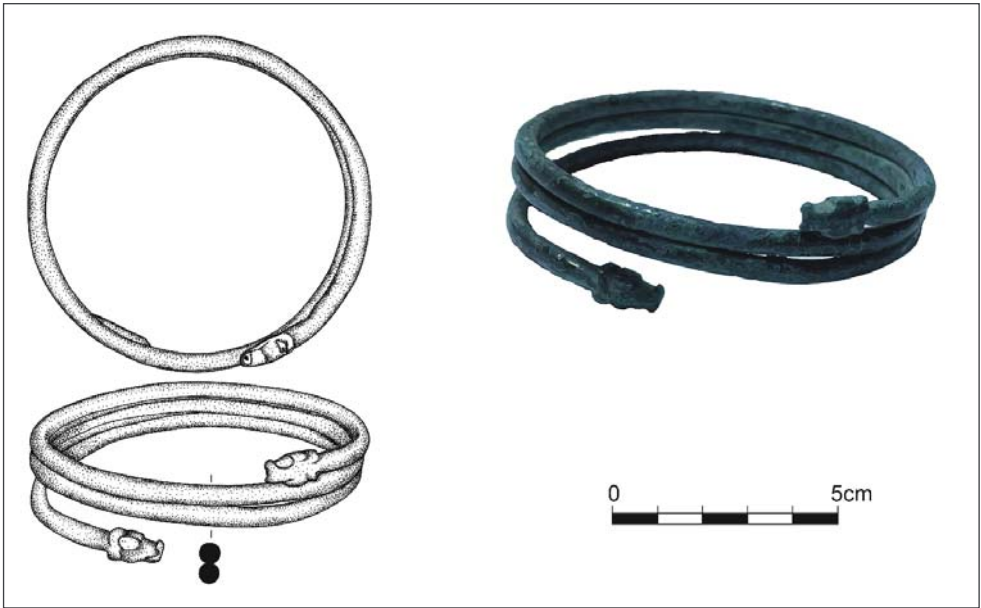
Son olarak incelediğimiz eserlerden tunç takılar, çeşitli taşlardan boncuklar ile mühür ve pişmiş topraktan çanak çömlekler, üretildikleri malzeme ve süslemelerinde kullanılan teknikler açısından Orta Demir Çağı'nın karakteristik özelliklerini yansıtır. Böylelikle ele almış olduğumuz eser grubunu MÖ 8.-7. yüzyıllara tarihleyebiliriz. Ayrıca çalışmada elde ettiğimiz sonuçlar Bitlis ve çevresindeki bilimsel kazı ve yüzey araştırması sayısının artırılmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

50 Sevin - Kavaklı 1996, 41.

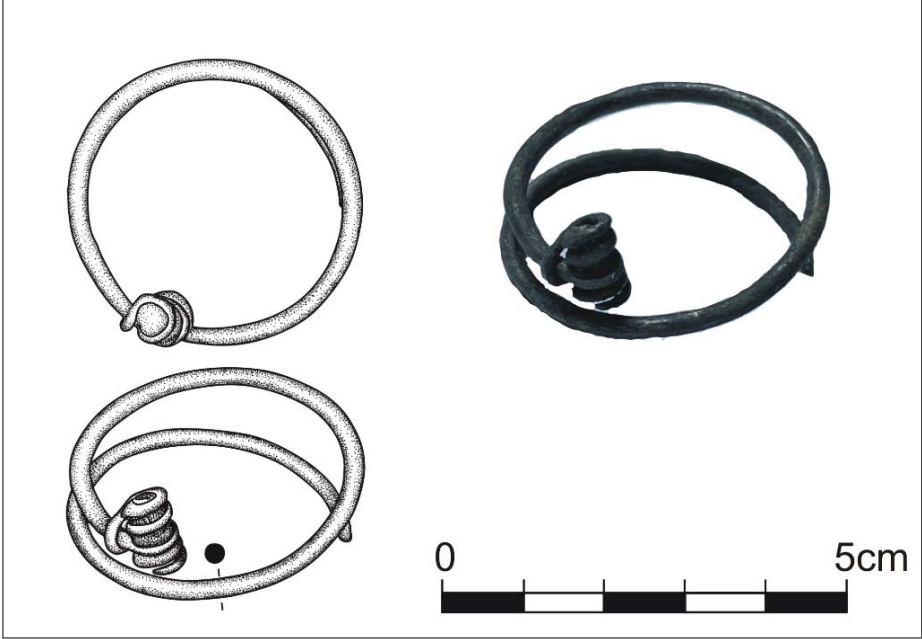
51 Seidl 1976, 61; Seidl 1979, 137; Pınarcık - Gökce 2020, 136.

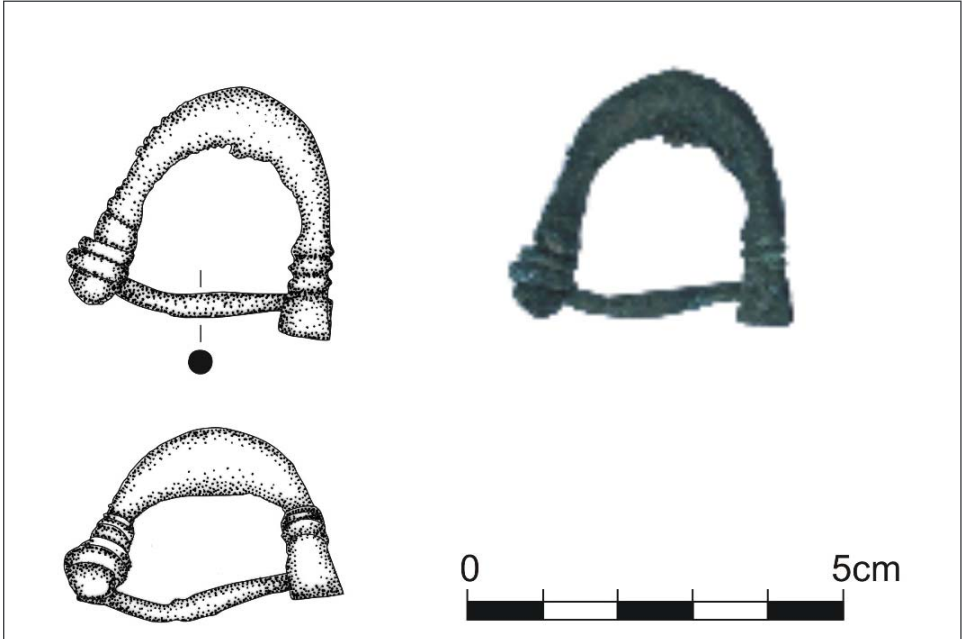
Levha 1: Ahlat Müzesi'nden Bilezik, Envanter No 2021/94/A .

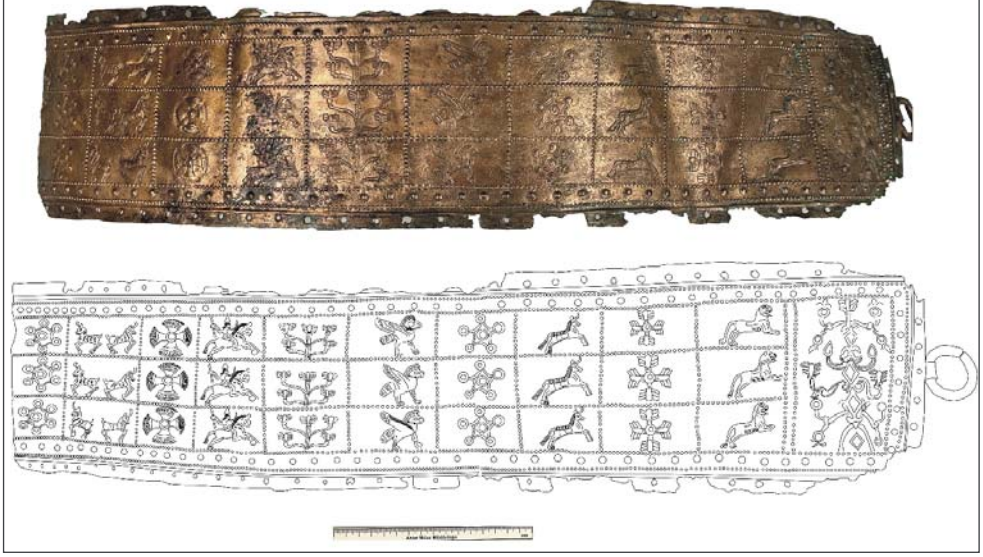
Levha 2: Ahlat Müzesi'nden Pazibent, Envanter No 2021/95/A.

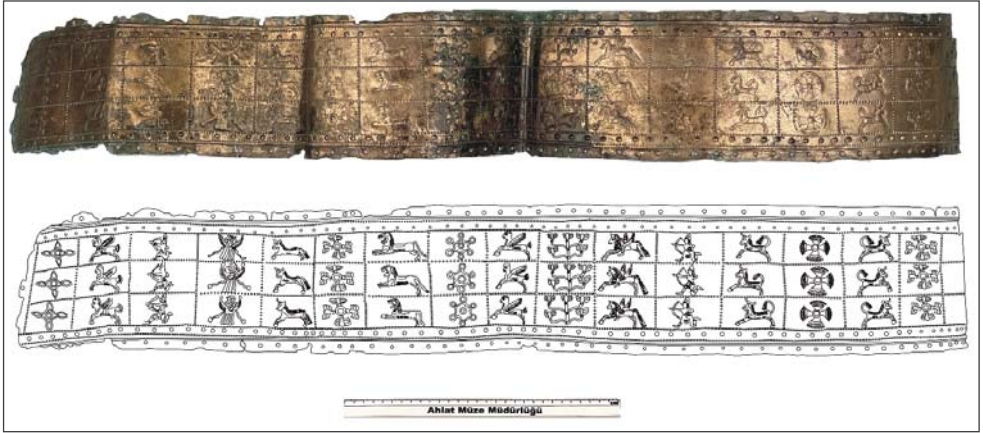
Levha 3: Ahlat Müzesi'nden Saç Spirali, Envanter No 2021/98/A.

Levha 4: Ahlat Müzesi'nden Fibula, Envanter No 2021/99/A.

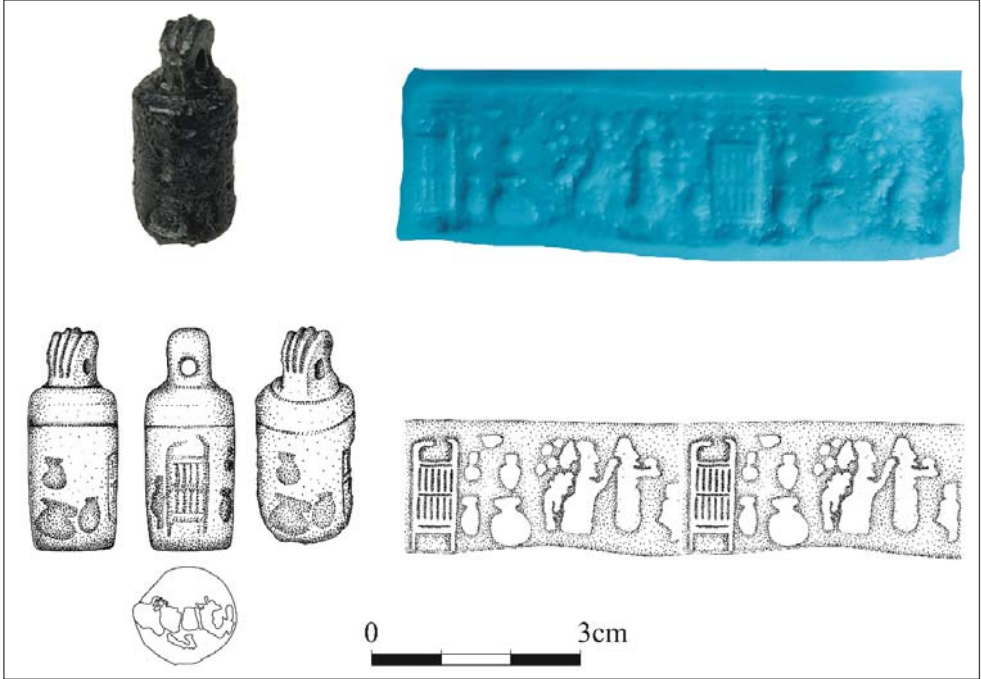
Levha 5: Ahlat Müzesi'nden Kemer Parçası, Envanter No 2021/96/A.

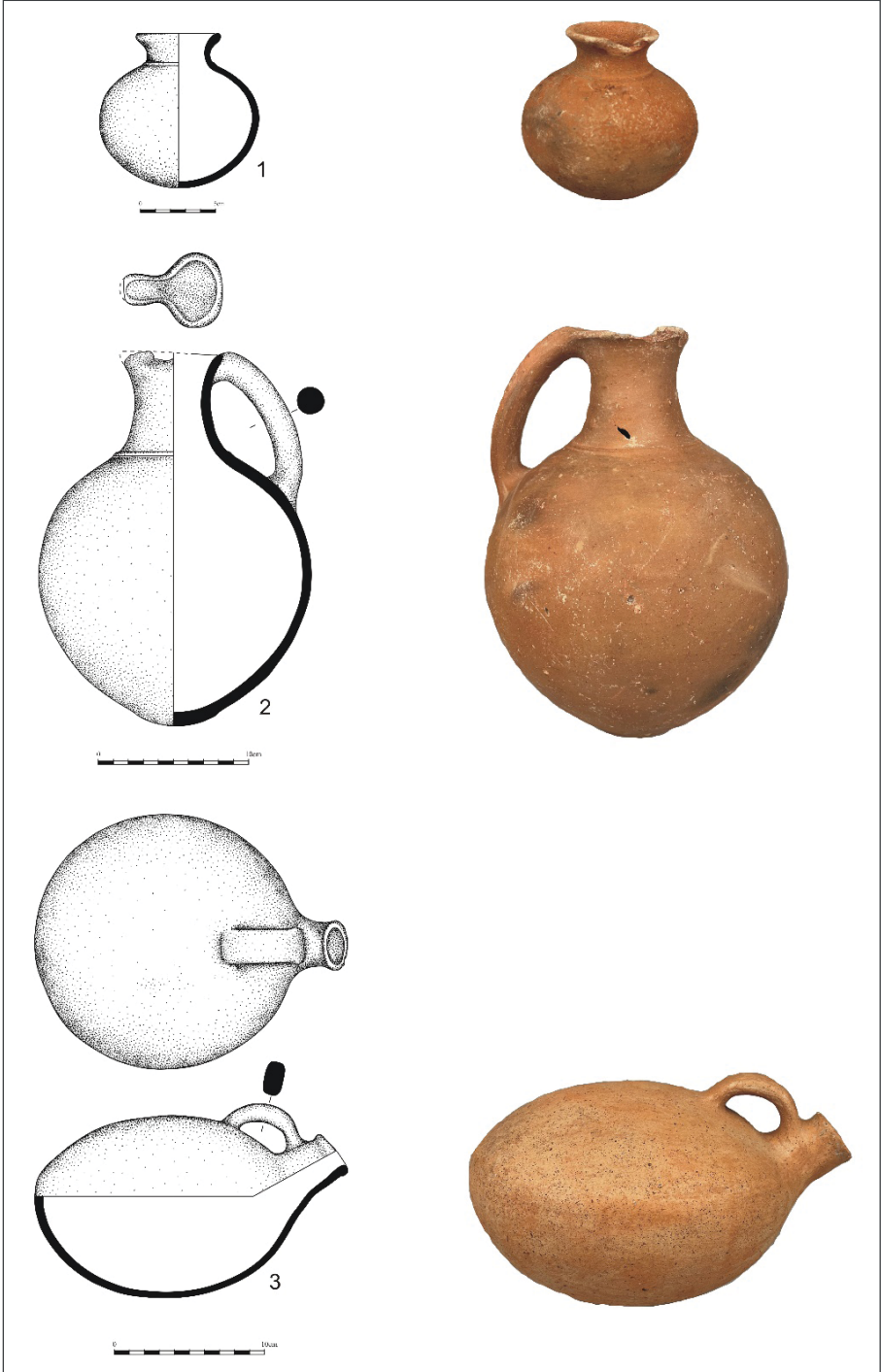
Levha 6: Ahlat Müzesi'nden Kemer Parçası, Envanter No 2021/97/A.

Levha 7: Ahlat Müzesi'nden Boncuklar, Envanter No 2021/100/A.

Levha 8: Ahlat Müzesi'nden Mühür, Envanter No 2021/101/A.

Levha 9: Ahlat Müzesi'nden Çömlekçik (Envanter no 2021/93/A), Testi (Envanter no 2021/91/A), Matara (Envanter no 2021/92/A).

Kaynakça

Abay 2001

Abay, E., "Seals and Sealings". (Eds. Çilingiroğlu A., Salvini, M.), Ayanis/Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998, Roma: 321-355.

Aras – Köse 2021

Aras, O., - Köse, S., "Ayanis'te Urartulu Tanrıların Kutsal Alanları: Tapınak Kompleksi". (Eds. Işıklı, M., Aras, A. A.), Ayanis İstanbul: 79-107.

Arınç 1995

Arınç, K., "Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: Bitlis", Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi 1, 67-95.

Ayaz 2006

Ayaz, G., Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Takıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Ayvazian 2006

Ayvazian, A., Urartian Glyptic/New Perspectives, Berkeley.

Balkan 1964

Balkan, K., "Patnos'ta Keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı", Türk Tarih Kurumu Yıllık Konferansları I, 235-243.

Barnett 1963

Barnett, R. D., "The Urartian Cemetery at Igdry", Anatolian Studies 13, 153-198.

Belli 2003

Belli, O., Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Beşikçi 2021

Beşikçi, B., "Ayanis Stadelinde XI Nolu Alandaki Kompleks Yapı Grubu: Ayanis Elitlerinin Gündelik Yaşamı, Üretimi ve Ritüellerine Dönük Veriler". (Eds. Işıklı, M., Aras, A. A.), Ayanis İstanbul: 107-121.

Bilgi 1984

Bilgi, O., "M.Ö. I. Binyılı Anadolu Matara Tipi Kapları", Anadolu Araştırmaları 10, 417-423.

Burney 1966

Burney, C. A., "A First Season of Excavations at the Urartian Citadel of Kayalidere", Anatolian Studies 16, 55-111.

Çağatay vd. 2023

Çağatay, Y., Kaçar, B., Çerioğlu, B., "Bitlis ve Çevresinde Yer Alan Urartu Dönemine Ait Kale ve Kaya Mezarları", Eren Dergisi 2/3, 10-22.

Çavuşoğlu 2011

Çavuşoğlu, R., "Urartu Takıları". (Eds. Köroğlu, K., Konyar, E.), Urartu Doğuda Değişim/ Transformation in the East, İstanbul: 250-268.

Çavuşoğlu 2014

Çavuşoğlu, R., Urartu Kemerler, Rezan Has Müzesi Yayınları, İstanbul.

Çavuşoğlu 2015

Çavuşoğlu, R., "Van Kalecik Nekropolünden Urartu Takıları". (Eds. Işıklı, M., Can, B.), *Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu Bildiriler II*, Cambridge: 229-242.

Çavuşoğlu vd. 2022

Çavuşoğlu, R., Biber, H., Yılmaz, H., Kılıç, S., Coşkun, İ., Levendoğlu, M. F., Varol, O., Haydaroğlu, C. ve Polat, E., "Van/Çavuştepe Kalesi ve Urartu Nekropolü 2019-2020 Yılı Çalışmaları". (Ed. Özme, A.), 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları Cilt 4, Ankara: 67-81.

Erdem – Konyar 2010

Erdem, Ü. A. - Konyar, E., "Urartu Çanak Çömleği/Urartian Pottery". (Eds. Koroğlu, K., Konyar, E.), Urartu Doğuda Değişim/Transformation in the East, İstanbul: 238-256.

Gökce – Kaçmaz Levent 2021

Gökce, B. - Kaçmaz-Levent, E., "A Group of Jewellery from Diyarbakır Archaeological Museum", *Arkeoloji Dergisi XXVII*, 33-56.

Kaçmaz Levent 2006

Kaçmaz Levent, E., Diyarbakır Arkeoloji Müzesindeki Urartu Damga Mühürleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Kellner 1991

Kellner, H. J., Gürtelbleche aus Urartu, *Prähistorische Bronzefunde Abteilung XII Band 3*, Stuttgart.

Kuş 2020

Kuş, A., "Southgate'e Göre 19. Yüzyılın İlk Yarısında Bitlis", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 15, 409-420.

Martirosjan 1974

Martirosjan, A. A., Argistichinili, Jerewan.

Muscarella 1967

Muscarella, O. W., "Fibulae Represented on Sculpture", *Journal of Near Eastern Studies* 26/2, 82-86.

Muscarella 1974

Muscarella, O. W., "The Iron Age at Dinkha Tepe, Iran", *Metropolitan Museum Journal* 9, 35-90.

Ögün 1973

Ögün, B., "Die Urartäische Gräber in der Gegend von Adilcevaz und Patnos", *The Proceeding of the XIth International Congress of Classical Archaeology*, 66-67.

Özfirat 2002

Özfirat, A., "Van Gölü'nün Batı Kıyısında İki Urartu Merkezi", *Arkeoloji ve Sanat* 108, 21-26.

Özgüç 1983

Özgüç, T., "Jewellery, Gold Votive Plaques and a Silver Belt from Altın-tepe", *Anatolian Studies* 33, 33-37.

Pedde 2000

Pedde, F., *Vorderasiatische Fibeln Von der Levante bis Iran, Germany*.

Pınarcık – Gökce 2020

Pınarcık, P. - Gökce, B., "Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü", *Seleucia X*, 127-153.

Piotrovskii 1951-1953

Piotrovskii, B. B., *Karmir-Blur III, Yerevan*.

Rubinson – Marcus 2005

Rubinson, K. S. - Marcus, M. I., "Hasanlı IVB and Caucasia: Explorations and Implications of Contexts". (Eds. Çilingiroğlu, A. A., Darbyshire, G.), *Anatolian Iron Ages 5: (Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-10 August 2001)*, London: 131-138.

Salvini 2006

Salvini, M., *Urartu Tarihi ve Kültürü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul*.

Seidl 1976

Seidl, U., "Urartäische Glyptic". (Ed. Kellner, H. J.), *Urartu. Ein Wiederentdeckter Rivale Assyrians. Katalog der Ausstellung München 8. Sept.-5. Dez.*, 61-62.

Seidl 1979

Seidl, U., "Die Siegelbilder". (Ed. Kleiss, W.), *Bastam: Ausgrabungen in den Urartaischen Anlagen, Berlin: 137-149*.

Seidl 2004

Seidl, U., *Bronzekunst Urartus, Mainz*.

Sevin – Kavaklı 1996

Sevin, V. - Kavaklı, E., *Bir Erken Demir Çağ Nekropolü Van/Karagündüz, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul*.

Sevin 2012

Sevin, V., *Van Kalesi Urartu Kral Mezarları ve Altın-tepe Halk Mezarlığı, Ege Yayınları, İstanbul*.

Sivi 2018

Sivi, Ü., *Van/Çavuş-tepe Kalesi 2014 ve 2015 Yılları Urartu Dönemi Çanak Çömlekleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*.

Tarhan 1994

Tarhan, M. T., "Recent Researches at the Urartian Capital Tushpa", *Tel Aviv* 21/1, 22-57.

Tayfur 2021

Tayfur, E., *2018/2019 Yılları Kayalidere Kalesi Kurtarma Kazıları Orta Demir Çağ/Urartu Çanak Çömleği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi*.

Tekin 2015

Tekin, H., Eski Anadolu Madenciliđi/Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Yiğit 2019

Yiğit, R., Yeni Arkeolojik Araştırmalar ve Jeofizik İncelemeler Işığında Adilcevaz Kef Kalesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis Eren Üniversitesi/Atatürk Üniversitesi.

Seleucia | Sayı XIV | Mayıs 2024

A Comment on the Two Mold-Blown Glass Vessels from Anatolia: Christian Affiliations in Roman Imperial Glass

Anadolu Buluntusu Kalıba Üfleme İki Cam Vazo Konusunda Bir Yorum: Roma İmparatorluk Dönemi Camculuğunda Hıristiyanlıkla İlgili Çağrışımlar
Emel Erten – Güven Sevencan
11

Isaura Territoriumu'ndan Yeni Bir Yazıt
A New Inscription From Isaura's Territorium
Osman Doğanay - Murat Aydaş
23

2017-2019 Lebedos Yüzey Araştırmalarında Ele Geçen Siyah Firnisli Attika Seramikleri
Attic Black-Glazed Pottery from Lebedos Discovered During Archaeological Surveys from 2017 to 2019
Figen Çevirici-Coşkun
31

Ahlat Müzesi'nden Bir Grup Urartu Eseri
A Group of Urartian Artifacts from Ahlat Museum
Bilcan Gökce - Mikail Ercek - İlhan Kılıç
65

Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Herakleia Pontika Amphora Buluntuları
Heracleia Pontica Amphorae from Sinop Balatlar Church Excavations
Gülseren Kan Şahin – Ebru Batmaz
85

Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında Avanos ve Çevresi: Geç Hellenistik Dönem'den Geç Antik Çağ'a
Avanos and its Environs in the Light of Recent Archaeological Research: From the Late Hellenistic Period to Late Antiquity
Handan Yıldızhan
119

Trade Relations of Tarsus in the Light of Amphora Finds: From Roman Imperial Period to Late Antiquity
Amphoralar Işığında Tarsus'un Ticari İlişkileri: Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağlar
Erkan Alkaç
149

British Museum'da Bulunan Phryg Başlıklı ve Yaşmaklı Bir Büst
The Bust with Phrygian Cap and Yashmak in the British Museum
Meral Hakman
167

Eminler Höyük Erken Tunç Çağı III Seramik Buluntuları ve MÖ III. Binyıl Sonlarında Karaman Ovası
Eminler Höyük Early Bronze Age III Pottery and Karaman Plain at the End of the 3rd Millennium BC
Yalçın Kamış – Tuğçe Şener
187

A Stamped Rhodian Amphora from the British Museum: A New Eponym-Fabricant Couple
British Museum'dan Mühürlü Bir Rhodos Amphorası: Yeni Bir Yönetici-Üretici Çifti
Erkan Alkaç – Handegül Canlı
217

Sisan Höyük'ten Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri
Hellenistic and Roman Pottery from Sisan Höyük
Hatice Körsulu – Cemile Gültekin
229

Koloe (İzmir-Kiraz) Buluntusu Roma Heykeltıraşlık Eserleri Üzerine Yorumlar
Comments on the Roman Sculpture from Koloe (Kiraz - İzmir)
Ali Özkan
273

Büyük Deller Hellenistik Dönem Seramikleri Üzerine Ön Değerlendirmeler
Preliminary Analysis of the Hellenistic Pottery from Büyük Deller
Burcu Tüysüz - Işıl Demirtaş - Pınar Çaylı
297

Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium
A Group of Terracotta Unguentaria from Akşehir Nasreddin Hodja Archaeology and Ethnography Museum
Nizam Abay – Cüneyt Öz
329

ISSN 2148-4124

ISBN 978-625-6925-52-6

9 786256 925526

